

УДК: 37.013

Соціальне розшарування як виклик освітнього інституту

В.В. САГУЙЧЕНКО

Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди, м. Харків, Україна
E-mail: valentina.sag@ukr.net**Авторське резюме**

У статті розглянуто тенденції посилення прояву соціального розшарування учнівської молоді на ранніх етапах здобуття освіти і виховання: починаючи від дитячих дошкільних закладів до вищих навчальних закладів. Досліджується механізм впливу соціальних інституцій на наступне соціальне розшарування.

Запропоновано розглядати цю складну проблему починаючи з особистості вчителя, що впливає, у першу чергу, на якість освіти та наступне за ним соціальне розшарування. Досліджено один з головних, на думку автора, механізмів соціального розшарування, який пов'язаний з поділом учнів за рейтингами успішності та здібностей. Акцентовано увагу на важливість економічного та культурного багажу батьків учнів, які обирають навчальні заклади для своєї дитини.

Вирішення проблеми соціального розшарування запропоновано розглядати через філософію освіти як методологію педагогічного проектування освітніх реформ, де центральне місце належить створенню діалогу різнопланових фахівців: педагогів, психологів, фахівців з сучасної філософії комунікацій, управлінців, економістів, залучення батьківських та громадських організацій, фондів, органів місцевого самоврядування до розуміння і підтримки реформованої освітньої політики.

Ключові слова: філософія освіти, школа, учитель, освітній інститут, соціальне розшарування.

Social disunion as a challenge to the educational institution

V.V. SAHUYCHENKO

Kharkiv national pedagogical university G.S. Skovoroda, Kharkiv, Ukraine
E-mail: valentina.sag@ukr.net**Abstract**

The article examines trends in strengthening the manifestation of social disunion of students in the early stages of receive education and training, ranging from kindergartens to universities. Investigated the mechanism of influence of social institutions on subsequent the social disunion.

Invited to consider problem since the teacher's personality, which affects primarily the quality of education and the subsequent social disunion. One of the main investigated by the author, mechanisms of social disunion, which is associated with the division of students by the ratings performance and abilities. The attention to the importance of economic and cultural baggage parents of students who choose education for their child.

Addressing social stratification asked to consider because of the philosophy of education as a methodology for teaching the design of educational reforms, which the central place belongs to the establishment of a dialogue of diverse professionals: teachers, psychologists, specialists in modern philosophy communications managers, economists, involving parent and community organizations, foundations, local governments to the understanding and support of the reformed educational policy.

Key words: philosophy of education, school, teacher, educational institutions, social disunion.

Постановка проблеми. Людство зникає до поділу країн на багаті та бідні, промислові та аграрні, поділу людей на освічених, малоосвічених, неосвічених. Між тим, дослідники починають говорити про соціальне розшарування як складну суспільну проблему, що викликана саме освітніми інститутами. Можна погодитися з тим, що цей соціальний поділ стає більш загрозливим, ніж подільність капіталістичного суспільства на буржуа і пролетарів. Якщо погодитися, що центральний конфлікт індустріального суспільства зумовлено навколо розподілу матеріального багатства, то і протистояння, засноване на володінні власністю і відстороненістю від неї, мало як потенційні можливості вирішення через перерозподіл власності, так і механізм пом'якшення, заснований на підвищенні добробуту знедолених груп населення.

У сучасному суспільстві, яке ми називаємо «суспільством знання», знання і здібності – це основний ресурс добробуту. Його неможливо фізично відчужити та перерозподілити. Дослідники підкреслюють, що «економічна підтримка незахищених верств населення не може бути довгий час ефективною». Далі підкреслюється: «Тому поява соціального розшарування та супроводжуваний його конфлікт стає більш тяжким і його важче подолати, ніж соціальні проблеми капіталістичного суспільства» [2, с.8; 3]. Окрім цього, при переході від індустріального суспільства до інноваційного, яке ще називають інформаційним суспільством, що вимагає висококваліфікованих фахівців з новими компетенціями, особливо серйозні та швидкі зміни проходять у сфері вищої освіти [5, с.6]. Таким чином, є доцільність з'ясування зв'язку між

рівнями освіти та спричиненим ними соціальним розшаруванням сучасного суспільства, дослідження впливу всіх освітніх інституцій (дошкільної, початкової, середньої, вищої, післядипломної освіти) на рівень цього розшарування.

Аналіз досліджень і публікацій. Країни, яким вдалося здійснити державну політику з 100-відсотковим охопленням дошкільною освітою всіх дітей, вважають це головним у досягненні подальшої системної якісної освіти учнівської молоді [4]. Позитивним є закріплення цієї стратегії на державному рівні у нашій країні також, як і у Фінляндії – країні лідера з освітніх реформ, що проходять у цій країні понад 40 років, де не перекреслюють попередні реформи наступними діями, зберігаючи системний підхід до реформування. У тій же Фінляндії різниця між високими та низкими показниками рейтингів учнів у системах міжнародного моніторингу складає всього близько п'яти відсотків. Цей високий показник свідчить про якісну освіту для всіх учнів країни, де відсутнє соціальне розшарування за рівнями освіти. Не випадково відсоток між заможними та незаможними громадянами цієї країни складає все ті ж п'ять відсотків, що характеризує Фінляндію як країну з високим рівнем соціальної політики, здатної забезпечити певну соціальну справедливість.

Рівний доступ до якісної освіти більшість країн намагаються сьогодні надати і дітям з особливими потребами, поширюючи розвиток інклюзивної освіти. Про важливість цього актуального компонента освітньої політики йдеться у роботі української дослідниці [1]. Крім того, сьогодні є тенденція до системного зниження кількості дітей, про що йдеться у доповіді Центру досліджень і інновацій в галузі освіти ОЕСР, що підіймає питання: «...Як діяти в умовах скорочення чисельності учнів, закриття шкіл і можливого обмеження вибору школи» [13, с.10]. Ця світова тенденція сьогодні актуальна і для України, яка намагається реструктурувати і оптимізувати шкільну мережу через закриття неефективних навчальних закладів, об'єднання малочисленних та створення опорних закладів в окремих населених пунктах. Тому є доцільність скористатися світовим досвідом, що узагальнено експертами світового рівня [15; 16].

Мета дослідження. З'ясувати, як сьогодні освітній інститут впливає та реагує на соціальне розшарування, викликане різними рівнями освіти. Чи здатні до мирного існування високоосвічена еліта та малоосвічений клас? Як філософія освіти намагається обґрунтувати міждисциплінарний діалог щодо вирішення складної сучасної проблеми нашого суспільства.

Виклад основного матеріалу. Німецький філософ Гегель, що мав безпосереднє відношен-

ня і до шкільної освіти (факт з його біографії: він близько 10 років працював директором гімназії), попереджати соціальну нерівність намагався за допомогою правил рівності, у першу чергу, перед Богом, перед законом. Працівники освіти сьогодні сконцентровані на освіті як навчальному процесі і не замислюються над тим чим є освіта для подальшого життя випускника, чи не закладає вона перші виклики для майбутнього соціального розшарування. Це і спонукає простежити у нашому дослідженні прояви рівності чи нерівності на різних етапах отримання освіти: від дошкільної, початкової, середньої, вищої.

У нагоді буде і щорічна статистика міжнародних організацій, що займаються дослідженням освітніх процесів. Так, щорічне європейське дослідження свідчить про розвиток економіки країн ОЕСР у залежності від достатньої кількості висококваліфікованих робітників, що підтверджує взаємозв'язок освіти і майбутнього благополуччя, причому підкреслюється тенденція зниження рівня зайнятості людей, появи безробіття [8, с.20]. За цих умов неважко передбачити: у якій категорії людей є шанс за наявності цих ризиків зберегти своє робоче місце або пристосуватися до нових ситуацій ринкової конкуренції.

Інше дослідження порушує питання людського фактора, психологічного і соціального характеру у прийнятті відповідних рішень в політиці розвитку, йдеться про соціальні ризики, що пов'язані з бідністю та відповідальністю за ці процеси людини і держави [14, с.79].

Далі, є цікаве щорічне системне дослідження, що проводить ООН у межах Програми розвитку (ПРООН), починаючи з 1990 року в якості незалежного аналітичного дослідження, яке підтверджується емпіричним обґрунтуванням питань, пов'язаних з розвитком людського капіталу, в тому числі відстеженням рівня освіти населення та його доступу до освіти [9, с. 242].

Ці дослідження свідчать: є багато причин для прояву нерівності – певна політика оплати праці на ринку, інші сучасні джерела фінансування, що доступні не всім громадянам країн, стан здоров'я, податки, навіть гендерна та міграційна політика, доступ до якісної освіти та спроможність підвищувати свою професійну кваліфікацію протягом усього життя.

Для нашого дослідження цікавим є питання доступу до якісної освіти та впливу освітніх інституцій на прояви соціального розшарування населення. Сучасні інформаційні технології дають можливість стежити за рейтингом навчальних закладів, починаючи від дошкільних закладів до вищих. Є і системи міжнародного моніторингу, які відстежують ефективність національних систем освіти, ефективність національних освітніх політик. Спробуємо почати наше дослідження з питання: як батьки відслідковують найкращі навчальні заклади

для навчання своїх дітей, що для них є головним у майбутній освіті? Як вони вивчають та враховують сучасні тенденції розвитку національної, європейської, світової систем освіти? До чого зводиться їхнє бачення успішного навчального закладу? Сьогодні вони мають можливість на сайтах дошкільних, шкільних, сайтах вищих навчальних закладів різного рівня акредитації відстежити реальний стан справ у даному навчальному закладі, ознайомитися через ресурс зворотного зв'язку, через соціальні мережі, батьківські, громадські організації з реальною картиною навчання і виховання, успіхами випускників, рейтингом викладачів та вихователів, актуальними питаннями освіти, що тільки дискутуються, та порівняти їх з новими вимогами й стандартами. І головним при цьому виборі є фігура вихователя, викладача, його спроможність чи її відсутність працювати на результат – отримання дитиною якісної освіти. Важливо з'ясувати, які вимоги для вчителів, вихователів у вибраному навчальному закладі і як вони відповідають Протоколу правил прийому на роботу вчителів у країнах ЄС. Це дослідження свідчить: «В країні повинна бути ефективна стратегія покращення привабливості до навчання професії учителя, гарантії прийому та утримання кращих компетентних вчителів» [7, с.26]. Європейський документ свідчить про стратегічне значення висококваліфікованих учителів для освітньої політики країн, що підтверджується і іншими дослідженнями експертів [15; 16].

Ці тенденції збігаються з основними вимогами до професії учителя, що узагальнені в Аналітичній доповіді міжнародного саміту, присвяченого професії вчителя. Серед них питання відбору майбутніх учителів, навчання у кращих навчальних закладах, проблеми професійного розвитку, досягнення стратегічного партнерства між державою і професійними учительськими спілками [6]. Європейські дослідження свідчать про певний соціальний статус учительства у суспільстві, відповідну заробітну плату, яка дає можливість учителю не тільки працювати, а і розвиватися, займатися різними формами самоосвіти, підвищувати свою кваліфікацію протягом життя, відпочивати, подорожувати.

Простежимо, які випускники середніх навчальних закладів обирають своєю майбутньою професією учительство, яка не є престижною в Україні. Можна зайти на сайти вищих навчальних закладів, ознайомитися під час вступної компанії з умовами вступу, проаналізувати документи абітурієнтів, - картина не дуже втішна. До педагогічних інститутів вступають не найбільш успішні випускники середніх навчальних закладів. Рейтинг успішності студентів педвузів теж примушує замислитися. Не випадково скорочення вищих навчальних закладів, що передбачено українськими

реформами освіти, у першу чергу, торкається і педагогічних спеціальностей. І навряд чи випускники кращих університетів, як у інших країнах світу, мають наміри заповнювати майбутні учительські вакансії. Отже, у ланцюжку, що ми вибудували у нашому дослідженні (школа – учитель – дошкільник – учень – студент – знову школа), з'являється перше слабке джерело: не найкращий випускник у якості майбутнього студента педагогічного університету. Його можна навчити певних методик, технологій, але виростити з нього педагогічну еліту, інтелігента, - важко. Після закінчення навчання отримав призначення до школи, ми бачимо: кращі випускники обирають кращі дошкільні і середні навчальні заклади місцем свого першого трудового призначення. Рейтинг вчителів, шкільні сайти, соціальні мережі все більше стають доступними для батьків, що обирають місце навчання для своїх дітей. Інвестиції для покращення матеріально-технічної бази (найчастіше через батьківські фонди, комітети) теж йдуть у кращі навчальні заклади. Проєктами реформування середньої освіти також передбачено створення опорних кращих шкіл з відповідним матеріально-технічним забезпеченням в окремих районах за рішеннями органів місцевого самоврядування, які теж мають реальну картину, свій моніторинг якісної освіти, який впливає на освітню політику регіонів. Окремий конкурс існує для вступу учнів у престижні ліцеї і гімназії.

Висновки. Ранній поділ шкіл умовно на сильні та слабкі приводить до великого розподілу учнів за успішністю, що підтверджується дослідженнями фахівців [12]. Тому є доцільність подальших напрацювань у площині підвищення ролі діалогу фахівців різних спеціальностей для визначення провідної ролі учителя в питанні зниження майбутнього соціального розшарування учнів під впливом освітніх інституцій. Так, свій внесок необхідно оцінювати з позиції мотиваційного фактора. Все більше досліджень свідчать про актуальність підвищення ролі активізації уваги, інтересу, симпатії та стосунків між учасниками навчально-виховного процесу. Як свідчить наш особистий, і найпереконливіший досвід, найсильніша мотивація для людини – це наша зустріч з іншою цікавою та авторитетною для нас людиною.

І такою іншою цікавою та авторитетною людиною є чи тільки має стати вчитель. Невипадково існує у світі міжнародна програма Teach For All для розвитку всієї шкільної освіти через залучення до роботи у всіх школах кращих учителів та кращих випускників вищих навчальних закладів.

Таким чином, ми переходимо у площину філософії комунікацій. Працювати над реформуванням освітньої галузі мають не тільки чиновники від освіти, педагоги, психологи, але в першу чергу – фахівці з філософії освіти, які

спроможні організувати міжпредметний діалог усіх фахівців, причетних до освіти, в тому числі економістів, соціологів, управлінців, медиків, фахівців з державного управління, органів місцевого самоврядування, громадських та батьківських організацій, від яких залежать сприйняття та підтримка реформування освітньої галузі. Тому можна приєднатися до ствердження німецького дослідження, де головним є констатація успіху там, де вчителі однієї школи разом з керівництвом не конкурують, а є справжньою командою, члени якої досягають взаєморозуміння, де учні і батьки залучаються до оцінки своєї діяльності, обговорення та прийняття відповідальних рішень. За цих умов школи стають відкритими для соціального і культурного оточення. Вони розвиваються й далі і завдяки своїм зусиллям стають гарними школами, чий рейтинг визнають і вони самі, і зовнішнє оточення. Однак це не означає зупинки процесу їх подальшого розвитку [11].

Але сьогодні необхідно враховувати й інші дослідження, які порушують питання уродженої нерівності, яке не скорочується завдяки освітнім інституціям, а навіть підкреслюється освітою. Так, інше німецьке дослідження припускає, що ми стоїмо ближче, ніж намагаємо-

ся це визнати, до недосяжної верхньої межі потенціалу освіти. Покращення ще можливі - насамперед у дітей соціально дискримінованих верств, але чи навряд у дітей середнього і верхнього верств. Вчений робить висновок, що потенціал освіти суспільства задано зарані. І він не піддається довільному множенню, а піддається лише оптимальному використанню. На його погляд, за таких умов припускається вичерпання свого потенціалу у західноєвропейського суспільства порівняно з країнами, що тільки розвиваються [10]. Не випадково, навіть у розвинутих країнах світу різко зростає кількість представників нижчого класу, які не можуть знайти адекватного застосування з причини низького рівня освіти в умовах експансії високих сучасних технологій. Отже, подальші наші дослідження необхідно провести з використанням наукових джерел вивчення впливу освіти країн, що розвиваються, на прояви та подолання соціального розшарування. Окремих досліджень потребує вивчення механізму впливу економічного та культурного підґрунтя батьків учнів, що обирають певні навчальні заклади для своєї дитини. Окремого вирішення потребує питання: чи відповідає освітній інститут за наступне соціальне розшарування і як цьому протидіяти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Колупаєва, А.А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Науково-метод. Посібник / А.А.Колупаєва, Л.О.Савчук., К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 274 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
2. Новиков А. Образование и новое классовое расслоение в постиндустриальном обществе /А. Новиков // Вестник ФГОУ ВПО МГАУ № 3. 2010. – С 7-10
3. Осипов, А.М. Социология образования: Очерки теории [Текст] / А.М. Осипов. – Ростов н/Д., 2006. – 320 с.
4. Сагуйченко В.В. Дошкільна освіта як відповідь на культуру пізнього модерну / В.В. Сагуйченко // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані». м. Дніпропетровськ. 2013. – № 9. – С.80-84
5. Ткач Г.Ф. Тенденции развития и реформы образования в мире: Учеб. Пособие / Ткач Г.Ф., Филиппов В.М., Чистохвалов В.Н. – М.: РУДН, 2008. – 303 с.
6. Building a high-quality teaching profession: lessons from around the world. Background Report for the International Summit on the Teaching Profession. OECD PUBLISHING, 2 rue Andre-Pascal, 75775 Paris CEDEX 16. – 145 p.
7. Commonwealth Teacher recruitment Protocol. Adopted by ministers of education at stoke Rochford hall conference Centre Lincolnshire, United Kingdom September 1st, 2004. Designed and published by The Membership and Communications Department of The National Union of Teachers. 2004. – 32p.
8. Education at a Glance 2015. OECD Indicators. Paris: OECD Publishing, 2015.
9. Human development report 2015. The United Nations Development Programme (UNDP). N.Y.: OXFORD University Press, 2015.
10. Largo R.H., Bedinge M. Schulerjahre. / Largo R.H. – Munchen, 2006. – 336 p.
11. Michael Rutter et al. Fifteen thousand hours : secondary schools and their effects on children. / Rutter Michael. – London : P. Chapman Pub., 1994. – 279 p.
12. Stern E. Raus aus den Schubladen. Kinder sind unterschiedlich begabt. Das ist kein Grund, sie auf verschiedene Schulformen zu verteilen // Die Zeit vom 15. Dezember, 2005. – P. 87.
13. Trends Shaping Education 2010. Centre for Educational Research and Innovation. Washington : Organization for Economic Cooperation & Development London : Stationery Office, The [distributor] Nov. 2010. – 89 p.
14. World development report 2015. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. N.Y.: OXFORD University Press, 2015.
15. Schleicher, A. Preparing Teachers and Developing School Leaders for the 21st Century: Lessons from around the World, OECD Publishing. [Electronic resource]. – Access mode: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264174559-en>
16. Schleicher, A. Schools for 21st-Century Learners: Strong Leaders, Confident Teachers, Innovative Approaches, international Summit on the teaching profession, OECD Publishing. [Electronic resource]. – Access mode: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264231191-en>.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2016

REFERENCES:

1. Kolupayeva, A.A., 2011. Dity z osoblyvymy potrebamy ta orhanizatsiya yikh navchannya. Naukovo-metod. Posibnyk (Children with special needs and organization of training. Scientific-method. Manual). Vydavnycha hrupa «АТОПОЛ», Kiyv (Seriya «Inklyuzyvna osvita»). (in Ukrainian).
2. Novykov, A., 2010. Obrazovanye y novoe klassovoe rassloenye v postyndustryal'nom obshchestve (Education and a new class disunion in the post-industrial society). Vestnyk FHOU VPO MHAU 3, 7-10 (in Russian).
3. Osypov, A.M., 2006. Sotsyolohyya obrazovannya: Ocherky teoryy [Tekst] (Sociology of Education: Essays on the theory). Rostov n/D. (in Russian).
4. Sahuichenko, V.V., 2013. Doshkil'na osvita yak vidpovid' na kul'turu pizn'oho modernu (Pre-school education as a response to the culture of late modernism). Naukovo-teoretychnyy i hromads'ko-politychnyy al'manakh «Hrani». m. Dnipropetrovs'k 9, 80-84 (in Ukrainian).
5. Tkach, H.F., 2008. Tendentsyy razvytyyya y reformy obrazovannya v myre: Ucheb. Posobyе (Trends in the development and education reform in the world: Tutorial). RUDN, Moscow (in Russian).
6. Building a high-quality teaching profession: lessons from around the world. Background Report for the International Summit on the Teaching Profession. OECD PUBLISHING, 2 rue Andre-Pascal, 75775 Paris CEDEX 16. – 145 p.
7. Commonwealth Teacher recruitment Protocol. Adopted by ministers of education at stoke Rochford hall conference Centre Lincolnshire, United Kingdom September 1st, 2004. Designed and published by The Membership and Communications Department of The National Union of Teachers. 2004. – 32p.
8. Education at a Glance 2015. OECD Indicators. Paris: OECD Publishing, 2015.
9. Human development report 2015. The United Nations Development Programme (UNDP). N.Y.: OXFORD University Press, 2015.
10. Largo R.H., Bedinge M. Schulerjahre. / Largo R.H. – Munchen, 2006. – 336 p.
11. Michael Rutter et al. Fifteen thousand hours : secondary schools and their effects on children. / Rutter Michael. – London : P. Chapman Pub., 1994. – 279 p.
12. Stern E. Raus aus den Schubladen. Kinder sind unterschiedlich begabt. Das ist kein Grund, sie auf verschiedene Schulformen zu verteilen // Die Zeit vom 15. Dezember, 2005. – P. 87.
13. Trends Shaping Education 2010. Centre for Educational Research and Innovation. Washington : Organization for Economic Cooperation & Development London : Stationery Office, The [distributor] Nov. 2010. – 89 p.
14. World development report 2015. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. N.Y.: OXFORD University Press, 2015.
15. Schleicher, A. Preparing Teachers and Developing School Leaders for the 21st Century: Lessons from around the World, OECD Publishing. [Electronic resource]. – Access mode: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264174559-en>
16. Schleicher, A. Schools for 21st-Century Learners: Strong Leaders, Confident Teachers, Innovative Approaches, international Summit on the teaching profession, OECD Publishing. [Electronic resource]. – Access mode: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264231191-en>.

Сагуйченко Валентина Володимирівна – кандидат філософських наук, доцент
Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди
Адреса: 61002, м. Харків, вул. Артема, 29
E-mail: valentina.sag@ukr.net

Saguychenko Valentina Volodimirivna – PhD in philosophy, associate professor
Kharkiv national pedagogical university G.S. Skovoroda
Address: 29, Artema Str., Kharkiv, 61002, Ukraine
E-mail: valentina.sag@ukr.net